

HAŠEK UTAZÁSA DÉLRE: 1905

Fordítói bevezető

Prágából Bécsbe

A Törvény Keretei Közötti Mérsékelt Haladás Pártjának bölcsőjénél mások mellett Jaroslav Kubín barátom is ott állt. A Karlovo náměstín ismerkedtem meg vele a parkban, amikor éppen Magyarország nagytérképét tanulmányoztam. Egy fiatalember, látvalévőleg vidám hangulatban, hozzám lépett, leült mellém a padra, és így szólt:

– Engedelmevel, uram, ez Franciaország térképe, nem igaz?

– Ez Magyarország, fiatalember.

– Ebben téved – válaszolta az idegen –, bizonyára átverték magát a könyvesboltban. Van az ügy. Megfestik Franciaország térképét, magyar neveket tesznek rá, és Magyarország térképeként adják el.

A beszédstílusából azonnal felismertem, hogy valamiféle festővel vagy hasonlóval van dolgom. Ekkor egy másik fiatalember haladt el előttünk ritmusra lépegetve, mire az ismeretlen vállon ragadta őt, majd meglepettsége ellenére odavonta hozzám, és azt mondta: – Kedves barátom, maga kell, hogy döntsön ügyünkben. Franciaország ez itt, vagy Magyarország? Az odavonszolt fiatalember cvikkere mögül a térképre hunyorított, és így szólt: – Ez Anglia.

– A bolondját járatos velünk, ember? – kiáltott fel a Franciaország mellett kardoskodó fiatalember. – Üljön csak le, majd mi megmutatjuk magának.

Meglepetten dadogott valamit, de már le is ült mellém, folyamatosan hunyorogva, jobb és bal lábát ritmusra rázva.

– No látja – szólt az idegen –, az ember sosem tudhatja, mikor kínálkozik alkalom arra, hogy tanuljon valamit. Csak hogy tudja, ez itt nem Franciaország, nem is Anglia, sem nem Magyarország, de Törökország. – S hirtelen rémes ábrázatot vágott, és felkiáltott: – Igazán arcátlanság, hogy ideül hozzánk, és még csak be sem mutatkozik!

Így aztán végül összeismerkedtünk. Az idegen azt mondta: – Jaroslav Kubín vagyok, akadémiai festő.

Akit pedig magunkhoz vont, méltóságteljesen így szólt: – František Wágner vagyok, a Cseh Királyi Tartományi Nemzeti Színház balett-társulatának tagja.

Még aznap este elvittem őket az Arany Literhez, ahol a Törvény Keretei Közötti Mérsékelt Haladás Pártjának tagjaivá váltak.

Így kezdődött hát a három cimpora ismeretségének története. Legalábbis aszerint, amit Jaroslav Hašek állít róla a *Törvény Keretei Közötti Mérsékelt Haladás Pártjának politikai és szociális történetéből* című gyűjteményében.

Jaroslav Hašek 140 éve született és 100 éve halt meg. Itt következő elbeszélései először jelennek meg magyarul. (A fordításhoz használt kiadás: J. H.: *Črty, povídky a humoresky z cest*. Státní nakladatelství krásné literatury hudby a umění, Praha, 1955.) A bevezetőben olvasható idézetek szintén a fordító tolmácsolásában olvashatók. (Forrás: J. H.: *Dějiny Strany mírného pokroku v mezích zákona*, Československý spisovatel, 1977). E gyűjtemény legteljesebb magyar fordítása a következő, nehezen hozzáférhető kiadásban olvasható: J. H.: *Szemelvények A törvény keretein belül mérsékeltlen haladó párt történetéből*. Glória, Bp., 2002, ford. Dr. Magyar György.

A misztifikátor Hašek szavahihetősége persze nem szolgálhat közjegyző által hitelesített okiratként. Ilyenek, ha voltak is egyáltalán, elvesztek, s mivel képtelenség adatolni a történet folytatását, csak a nagy mesélő szavára adhatunk. Az ifjú Hašek utolsó nagy kóborútja – hiszen legközelebb már k. und k. katonaként vándorolt – pusztán a fikciós nyomokat követve, az említett gyűjteménynek *A Mérsékelt Haladás Pártja három tagjának apostoli tevékenysége* című részébe rendezett elbeszéléseiből rekonstruálható.

Még aznap – vagy azon az éjszakán –, amikor Hašek felvette a pártba a frissen megismert Kubínt és Wágnert, szörnyű incidens történt. Az utóbbi, tehát a balett-társulat tagja az elnök beszéde alatt tapintatlan módon mutatójával az orrát túrta. Ezért a párt etikai bizottságának elnöke, Jiří Mahen (civilben híres költő) a következő ítéletet hozta:

František Wágner helytelen viselkedésére tekintettel, a nevezett arra ítéltetik, hogy holnap vonatra üljön és Jihlavába menjen, ahonnet gyalogosan átbarangolja Moravát, Alsó-Ausztriát, Magyarországot, Horvátországot, Krajinát, Stájerországot, Felső-Ausztriát, Csehországot, s ímígyen négy hónap múlva, tehát október 7-én visszatérjen este nyolc órára a Pártunk az Arany Literhez címzett fő szervezeti irodájába. Egyúttal Jaroslav Hašek és Jaroslav Kubín felszólítatik, hogy kísérik el František Wágnert az útján, s ügyeljenek fel, hogy a küldetés rendszeren végbevitessen.

Ez tehát a párttörténeti gyűjtemény *Jaroslav Kubín, a festő* című része szerint, amelyből már fentebb is idéztünk, a dél felé tett utazás mitikus eredettörténete. S egyben az azt követő, az apostoli küldetést elbeszélő részek kiindulópontja.

František Wágner – aki a valóságban Rudo Hněvsát, a plzeňi színészt rejti – az elmarasztaló ítéletet tréfára vette, így komolyságáról hajnal négykor volt kénytelen meggyőződni, amikor a két Jaroslav felpakolva, hátizsákkal a vállukon, az ítéletben megszabott 40 koronás segéllyel a zsebükben megjelentek nála.

A párttörténeti beszámoló szerint miután Wágner összepakolt, s néhány sietős sort hagyott nénikéjének, a három cimbor a 6:20-kor vonatra ült, s Kolínon, Kutná Horán, Německý Brodon (ma Havlíčkův Brod) keresztül utaztak Jihlavára, ahová 17:32-kor érkeztek meg. A német többségű városban az első útjuk a Cseh Körbe (Česká Beseda) vezetett, ahol a párttagok a cseh kisebbségek helyzetéről tartottak előadást. Szinte el sem kezdték, máris bekísérték őket az őrszobára, ahol Kubín szándékukat illetően kijelentette: „a német városokban a cseh kisebbség számára előadásokat tartani a csehországi németek jogi helyzetéről, a cseh türelmetlenségéről és expanzióról”. Erre nagyon szívélyes fogadtatásban részesültek, s máris a német kaszinóba kísérték őket. Ott az este folyamán nyilvános gyűjtés keretében újabb tőkére tettek szert a további utazáshoz.

Jihlavából Třebíčen keresztül incidenst nem nélkülözve jutottak az isten háta mögötti Marušicébe. Itt a falusi tanító nagyon örül az idegeneknek, ő a helyi turistaklub vezetője, noha turisták nemigen fordulnak meg a községben, tízórányi útra lévén a legközelebbi állomás. A káplánnal megmutatják a turistáknak a sziklát, amelyen Szent Cirill és Metód üldögélt. A szomszédos domb szikláján pedig Napóleon üldögélt, mielőtt az austerlitz-i csatába vonult. Znojmban egy hirtelen támadt szerelmi affér reményében Wágner kis híján elherdálta a zöldségpiacon az utazás tőkéjéül szolgáló összekalapozott pénzt.

Bécsbe különvonattal érkeztek, Znojmban ugyanis nagy szociáldemokrata gyűlés volt, így saját pártprogramjukat megtagadva szociáldemokratáknak adták ki magukat a párttagok. Reggel hétkor érkeztek meg Bécsbe, és elhatározták, hogy felkeresik Josef Svatopluk Machart, a költőt, hogy pénzt csaljanak ki tőle. Előbb a Česká Vídeň (Cseh Bécs) szerkesztőségébe látogattak, majd természetesen egy cseh sörözőbe. Machar után érdeklődnek, megkapják a címét, fel is keresik, de nem találják otthon. („Amikor a cseheknek a legnagyobb szüksége volt költőjükre, az egész nyugodtan elment otthonról.”) Komikus helyzet következik Macharnéval, aki tíz koronát ad Hašeknek. S mint utóbb kiderül, Kubínnak szintén, aki később, s kerülő úton ért a címre.

A *Hogyan szórakoznak a csehek Bécsben (Jak se baví Češi ve Vídni)* című fejezetben a bécsi Cseh Körön belüli viszonyokba nyerhetünk bepillantást:

A bécsi cseheket kétfelé lehet osztani, a tehetősebbekre és a szegényebbekre. A szegényebbeknek munkásegysületeik vannak, a tehetősebb osztály számára pedig ott a Cseh Kör. Az egész cseh élet ezekben a körökben zajlik. Hozzánk, Csehországba hírek szállingóznak arról, mennyire el vannak nyomva a csehek Bécsben, hogy a cseh népből 300 000 fő ott Bécsben szűkölködik, nyomorog és kedélytelenül tengődik a Duna ezen átkozott bástyájában. Bizonyára sanyarú lenne a cseh sors, ha nem lennének e Körök. A cseh szellemet a germánsággal való küzdelmében egyedül a cseh sör képes lelkesíteni a Cseh Körökben. Az a kétfajta cseh sör, amely a derék bécsi cseheket megacélozza, amely elvitathatatlan érdemeket szerzett a cseh ügynek Bécsben, a třeboňi és a budejovicei sör. E kétfajta sört nem mámorító italként fogyasztják, hanem mint az óhaza üdvözlését. A bécsi csehek nem olvasnak sokat, nem is támogatják a cseh irodalmat, cserébe viszont a mi királyságból származó sörünket isszák. A boldogabb testvéreik söre ez, akik nem követték el azt az ostobaságot, hogy kiköltöztek egy német városba. E sörből évente annyi fogy, hogy az árán nem két, de tíz cseh iskolát lehetne építtetni, ők viszont tovább isszák a cseh sört a cseh és morva testvéreikben bízva. Némelyek szerint a bécsi csehek száma a félmilliót is eléri. Ez a félmillió bécsi cseh két iskoláját viszont a cseh és morva testvéreik könyöradományáiból engedi fenntartani.

A hazafias sörpolitika olyan tényező lesz, amely végigkíséri párttagjaink apostoli útját a későbbiekben is. A bécsi csehek szatirikus képére rálicitál a következő fejezet, ahol Hašek azon töpreng a Bécsben megismert szocdem Škatula kapcsán, hogy a különböző pártok képviselői mennyit nyomnak a latban – a szó szoros, fizikai értelmében. S hogy miért éppen a szocdemek hajlamosak az elhízásra, s a testsúlygyarapodás hogyan függ össze a választási ciklussal.

Hašek további beszámolóiból megismerkedhetünk a bécsi Syrinx irodalmi társasággal, amelyet unokabátyja, Roman Hašek alapított, értesülünk arról, hogy az egyik legfőbb párttag, Hašek életre szóló barátjának, Gustav Roger Opočenskýnek is itt indult költőkarrierje, némi ifjúkori botlásainak köszönhetően. Majd a Syrinx másik tagjáról, Karel Hugo Hilar karrierjének kezdetéről tudhatunk meg egyet s mást. Aztán egy alapos leírással kápráztatja el Hašek a párttörténeti gyűjtemény olvasóját, amelyben nemcsak a csehek idegenben való, enyhén szólva költségkímélő utazásának módszereire nézve kapunk receptet, de a négy személyiségfajta az idegenbe szakadt honfitársra való reakciónak pazar karikatúráját is megrajzolja.

A sörturisták útját Bécs után már világosan a malátaillat vezérelte. A bécsi ajánlásukkal felkeresték Bécsújhelyen a serfőző Chrž urat, akinek vendégszeretetét élvezték. Chrž cseh, de „óvatos cseh”, aki németek között nem beszél csehül, noha legnagyobb sajnálatára neve kétséget sem hagy származását illetően. S bár fiai a németet játsszák Bécsújhelyen, szíve megmelegedik a honfitársak érkezése miatt. Később azonban a jó Chrž úr, látván, hogy micsoda károkat okoz neki a vendégszeretetét élvező honfitársak mulatozása, kiebrudalta az „ebadta cseh bandát”. A sörgyári alkalmazottakkal való csetepatét követően az utcán találják magukat. Két üveg bor elfogyasztása után pedig az éjszaka közepén átlépik a Magyar Királyság határát.

Úton Zalaegerszegre

A soproni tartózkodásról nem derül ki sok minden. Az említések alapján az útjuk Nagymartonon (ma Mattersburg) keresztül Sopronba, majd Szombathelyen és Körmen-den át Zalaegerszegre vezetett. Az eredeti útitervtől Bécsben tértek el, s azóta másfelé haladtak – az eredeti utat viszont felmondja Hašek: Bécs, Graz, Maribor, „Pulje” (Pula?), Ljubljana, „Gorice” (bizonyára az egykori Görz, mai Gorizia). S aztán nyilván az említet-lenül maradó tengerpart. Az útitervtől való eltérés okaként csak ennyi szerepel, hogy „csodálatos módon Gorica helyett a Balaton partján találtuk magunkat augusztus elején. Mindez a bor bűne volt, valamint az, hogy Kubín mindenhol szerelmes lett”.

Az amúgy is ingatagnak tűnő terv helyett azonban már Nagymartonban az apostoli küldetés módosított folytatásán fáradozott a három párttag, akiknek delegációja fontos konferencián vett részt a kiváló magyar politikusokkal.

A magyaroknak van érzéke a politikához. Nálunk állítólag a korszok mellett politizálnak – a magyaroknál viszont bor mellett. A sör sosem teheti az embert politikailag olyan nemessé, mint a bor, hiszen „En oinó alétheia” – azaz borban az igazság. És a magyarok ezt a mély igazságot addig keresik, míg az asztal alá nem csúsznak. Nálunk, ha valaki az asztal alá csúszik, nem beszél többé. Bezzeg a magyarok még az asztal alatt is politizálnak. A kiváló magyar politikusokkal folytatott tárgyalásaink során erre több példát is láthattunk. Nagymartonban Barabás, a járási királyi jegyző még az asztal alatt is azt óbégatta, „Éljen Kossuth!”, s asztal alatt fektében adta elő egyik legkiválóbb politikai beszédét is.

Wagner ekkor azt gondolta, mindenképp utánoznia kell őt, az asztal alá csúszott és ordítani kezdte: „Éljenek a magyarok, dicsőség a cseheknek!” Egyszerűen feledhetetlen poli-tikai tárgyalás volt. A cigányok egyfolytában a „Kossuth Lajos azt üzenté, elfogyott a regimentje” kezdetű dalt játszották. A résztvevőknek azonban nem a regimentjük fogyott el, de magabiztosságuk a széken való egyensúlyozásuk tekintetében. Egyik oldalukról a másakra imbolyogtak, s még ha le is estek székükről, utolsó lélegzetükkel is azt kiabálták, „Éljenek a csehek, éljen Kossuth!” Klofáč annak idején a pesti látogatás alkalmával kikö-vezte utunkat, s ebbe a nagymartoni káoszba még Vargay István, Vas vármegye főispánja is belecsöppent, feledhetetlen beszédében kijelentette, hogy a csehek és a magyarok egy nemzetet alkotnak, s ha nyelvükben különböznek is, már hosszú évek óta jó baráti kapcso-latban állnak. „A cseh futballisták Pesten játszanak, a magyarok Csehország legnagyobb városában, Prágában, a fővárosban, isten hozta a három legnagyobb csehet Nagymarton-ban!” Mármint hogy minket. „Éljen Kossuth, éljenek a csehek!”

Majd a cigánybandához fordulván odakurjantott a primásnak, hogy húzzák el a cseh nemzeti himnusz. „Értettük, nagyméltóságú uram”, felelték a cigányok, s nekikezdték: „Jeszcze Polska nie zginęła.”

Majd mind egymást támogatva felemelkedtek, s egyszerre felkiáltottak: „Fenekig!”

S ezen ünnepélyes pillanatban, mikor a poharat fenékgig kiittuk, megszólalt cseh himnu-szunk, a Jeszcze Polska nie zginęła.

A kis malőről, a cseh és lengyel himnuszok összecseréléséből nem lesz nemzetközi konfliktus, a folytatás a szabadság, egyenlőség, szesztestvérléség szellemében alakul. A fordítás ugyan elfedi az eredetiben is magyarul szereplő szavakat, mondatokat, amiben Hašek kezdő magyartudása is megcsillan. Az egzotizált magyarok duhaj temperamentumával, akár a magyar nyelvi elemekkel a Magyarországon játszódó elbeszéléseiben is találko-zunk. Talán éppen az ő indítványozására látogatták meg a magyar vidékeket.

De maradva a párttörténeti szatíránál, a déli út állomásai kezdenek zavarosakká vál-ni. Az *Útirajz-szerűtlen töprengés az út kezdetéről* című részben a három cimbor a augusztus elején Zalaegerszegen tartózkodik, balatoni bort isznak, halpaprikást esznek, cigányzene

szól, és parázson sült kukoricát fogyasztanak. (A legfinomabb parázson sült kukorica kiszáritott marhaürüléken készül.) Az elbeszélő közben rekapitulálja az utazás eddigi eseményeit. Végül felbukkan Bucsutay Miklós főispán, akivel arról diskurálnak, „merre fekszik Prága”, mire kiderül, hogy Körmenten túl, hogyha elképzelünk egy vonalat ... – magyarázza Kubín. Bucsutay viselkedéséből az elbeszélő azt a tanulságot vonja le, hogy: „A magyarok a svábokat kivéve minden külföldi iránt nagyon tisztelettudóak, s lám, milyen mély tudással rendelkezhet Zala megye főispánja Csehországról és a csehek-ről”. A nemzeti imázsok és sztereotípiák továbbgyűrűznek Bucsutay válaszában: „A csehek serfőzők, zenészek, festők, kémikusok és mérnökök”. Majd elmondja, hogy van egy cseh ismerőse Nagykanizsán, Znojemský úr, aki serfőző, és aki kulcsszereppel fog bírni a későbbi utazás során. Ám itt most tovább folytatódik a népek és nemzetek közeledése:

Češi těž „beillik katonáknak”, hodí se za vojíny, pro Češi kdysi „a dolog rosszul ütött ki” věc špatně dopadla, a Čech byl jako „gutaiütöt”, mrtovicí raněný, a v tom byl vinen „huncút” Nemét, Němec, s kterým Češi ještě snad nechťi „számot vetni”, udělat účet, jinak znají Češi v parlamentě „lármát ütni”, ztropit křik a porazit ve fotbalu všechny protivníky. Pilsen jest „proslulá pivem”.

A nyelvi hibriditást kivasalva fordításban így hangzik:

A csehek szintén beillenek katonának, a csehek számára egykor rosszul sült el a dolog, és a cseh olyan volt, mint a gutaiütött, és ebben a huncut német volt a hibás, akivel a csehek talán még mindig nem akarnak számot vetni, noha tudnak a csehek lármát ütni a parlamentben, és minden ellenfelüket legyőzni a futballban. A pilseni híres sör.

A nyelvi álarcosbál tovább folytatódik, a Pilsent a csehek Plzeňre javítják, amelyet Bucsutay jó magyar nyelve nem tud kimondani, s egyre csak Pelzeň lesz belőle. Érdekes reflexió kínálkozik Hašek magyartudását illetően, amikor az elbeszélő Bucsutay kérdésére, hogy hol tanult meg így magyarul, úgy felel, részben Prágában, részben magyarországi útjain. Ez pedig viszonyba állítható a kereskedelmi akadémián tanulgatott magyar nyelvvél, az utazásokon pedig bizonyára a megelőző éveket kell érteni, amikor a szlovák vidékeken bolyongott (1900–1903).

Kiderül, hogy a magyarok imádják, ha a vidéküket dicsérik előttük, s Bucsutay szót ejt Veszprémről és a Bakony szépségéről, a Balaton, a „magyar tenger” melletti hatalmas tölgyekről és a mocsarakban lebzselő tűzokokról. A folytatásban a kölcsönös nemzetmegismerő small talk a másik egészségére való sűrű pohárüritgetésekbe torkollik. Néhány motívum *A magyar tenger* című humoreszkben, illetve *A szenttornyjai községi úrnok* című elbeszélésben köszön vissza.

A fejezet megjegyzése szerint a delegáció egy hétig tartózkodott Zalaegerszegen. Ezután útjuk következő, s talán legfontosabb állomása nem volt más, mint...

Nagykanizsa

A *Nagykanizsai idill* szerény dicsekvéssel indul, amely szerint a Törvény Keretei Közötti Mérsékelt Haladás Pártja volt az első, amely képviselőit külföldre küldte, hogy a helyi viszonyok tanulmányozásából származó ismereteket a párt programjának kidolgozásánál kamatoztatni tudja. A Realista Párt képviselője, Masaryk (a későbbi „taticék”, azaz apácska, aki Csehszlovákia majdani elnöke lesz) is csak fél évvel a delegációnk után utazott Amerikába. Masaryk valóban külföldi tapasztalatokkal tért haza, „elsajátította annak gondolatát, olyan különleges kaktuszfajtákat természetessé tettek, amelyek finom termést hoznak”.

Vajon a mi delegációnk miféle tapasztalatokkal gazdagodott? Mint kiderül, Körmen- den láttak egy száznyolc éves aggastyánt, aki hetvennyolc éve ugyanazt a bekecsét visel- te. Valamint:

Nagyon fontos ismeret volt Sopronból Nagykanizsára vezető utunk során, ahol is a legto- vább tartotta magát a török pasaluk, hogy a legelégedettebb emberek éppen azok, akikre a műveltség nem volt erőszakkal rákényszerítve.

A soproni vármegyében, Vasban egészen a Balatonig s végig a tó mellett, az egész Ba- konyban termékeny a talaj, a parasztok tehetősek, de iskola nagyon kevés van. Nem tudnak sem olvasni, sem írni, a gabonával meg a marhákkal mégis olyan ügyesen kereskednek, hogy senki sem tudja átverni őket. A művelt emberre itt jó adag s jogos gyanúval tekinte- nek, hogy tolvaj az illető, és teljesen igazuk van. Királyhegyen a tanító ellopta a községi kasszát. Három vármegye leghíresebb lótolvaja, Savanyú pedig teológiát tanult. Ebből is látszik, hogy a műveltség gyakran árt. Mikor Nagykanizsára értünk, láttuk, hogy minden a feje tetejére állt. Ebben a nem túl nagy városban összpontosultak ugyanis az értelmiségí- ek, így aztán itt egymást fosztogatták az emberek.

Az idézett sorokban több olyan motívumot is találunk, amelyet Hašek a későbbi elbeszélé- seiben is felhasznált. A török világ emléke látható módon megérintette, hiszen ugyanezt a vélekedést megtaláljuk *A versenyfutás* című elbeszélés kezdetén is. Hašek értesülése azért némi pontosításra szorul. Az évtizedes török fenyegetés és rablások után az 1600-ban osz- mán uralomra jutó várost valóban egy új szandzsák központjává tették. A várat Batthyány II. Ádám foglalta vissza 1690-ben (nem pedig Savoyai Jenő, ahogy *A versenyfutás*ban szere- pel). Dr. Vándor László Nagykanizsa várostörténeti monográfiájában a következőket írja: „Kanizsa vára, a török legnyugatibb támaszpontja a felszabadító háború szempontjából teljesen mellékes irányon feküdt. A Duna vonalon operáló hadsereg utánpótlási vonalait nem veszélyeztette, a Magyarországon mozgó nagylétszámú hadoszlopok szempontjából a kanizsai török helyőrség esetleges kitorései sem jelentettek komolyabb problémát. Így ala- kult ki az a helyzet, hogy a Kanizsai vár a török utolsó bázisa maradhatott a Dunántúlon”.

A Nagykanizsai idill folytatásában Hašeket szintén megihlették a török kor emlékei. Az „egészen épen maradt” vesztőhelyet (amely még a török korból származik) említve leír egy történelmi anekdotára hajazó esetet egy törökről, aki panaszt tett a minisztéri- umban azért, mert Nagykanizsán fel akarták őt akasztani a város régi privilégiumára hivatkozva. A városba érkező minisztériumi delegáció a török nagykövettel kínos hely- zetet eredményezett. Régi szokásjogról van szó: eszerint a törökök kiűzése után a város polgármestere fogadalmat tett Szűz Mária előtt, hogy gondozni fogja a vesztőhelyet. A privilégiumot, miszerint a városba vetődő összes török felkötötetésére örökjoga van, Mária Terézia is megerősítette.

Ahogy több más esetben is, itt is különféle értesüléseket kapcsolhatott össze és színez- hetett ki az író. Talán a város 1695-ben kapott pallosjogát és a török kor emlékét, s egy jó adag írói fantázia hozzávegyítésével született az anekdota. A pallosjogot illetően a *Nagy- kanizsa és Körmen*d című elbeszélésben is található egy áltörténelmi anekdota, *A versenyfu- tás*ban pedig a törökök kiűzését illetően kerül szóba a városi múzeum, ahol az elbeszélő egy turbános török fejet látott, amelyet a várost vívó Savoyai Jenő (sic!) csapatainak ágyú- golyója szakított le... Valószínűbbnek látszik azonban, hogy valójában itt, a városi múze- umban láthatta Hašek a kardot tartó zászlós kezét, tehát a pallosjog jelvényét, amely 1872- ig, a régi városháza lebontásáig annak erkélyén állt. (Másolata ma újra látható a városhá- zán.) Az egykori vesztőhelyet a helytörténészek valahová a Csengery út közelébe helyezik, a pallosjoggal ugyanis a vesztőhely és pellengér felállításának kötelezettsége járt.

A nagykanizsai török reminiscenciák közül ide kívánczik még a magyar fordítás- ban már korábban is olvasható *Az élet Pusztamagyaródon* című elbeszélésben a következő

groteszk sztori: „Amíg nem létezett művelődés, különös jeleket láttak az égen atyáink. Üstökös tűnt fel, s máris rejtegetni kezdték a javaikat, mert háború közelgett. Én magam emlékszem, hogy a forradalom előtt láttam a nagykanizsai torony tetején a szőrös ördögöt, amint óbogat az éjszakába: új törökök, új törökök jönnek! Biz, vannak különös jelek! Mit gondolsz, imcsém, vajon kerek a Föld?”

A költői imagináció által megtálostitott valóság kibogozhatatlansága miatt sincs értelme azoknak az említéseknek alaposabban utánajárni, amelyek korabeli korrupciós botrányokra, a kisváros színes csatározásaira, az építkezések körüli afférokra vagy a *Nagykanizsa és Körmen*dben említett két nemzetközi csalóra, esetleg a szállodai címer megfestésének anekdotikus esetére vonatkoznak.

A *Nagykanizsa és Körmen*dben emített francia likőrnél azonban alighanem érdemes megállni kicsit, hiszen a Blau Mór alapította nagykanizsai szeszfőző gyár a város életének fontos része volt, s valóban pároltak itt konyakot: „Hasonló változások mentek végbe a Blau Mór-féle szeszfőző gyárban. Az 1835-ös alapítású, a Fő tér északi oldalán, a Magyar utca torkolatánál lévő telken található likörgyár tulajdonosa 1884-től Magyarországon elsőként francia módszerrel vezetett konyak lepárlást. Blau Mózes halála után fia, Pál vette át a gyár vezetését, a lényeges fejlesztések már az ő fiai, Lajos és Béla nevéhez fűződnek. Konyakjukkal több magyar városban (Sopron, Temesvár, Pécs) nyertek aranyérmeket; a millenniumi kiállításon díszoklevelet kaptak, külföldön pedig Bordeaux-ban, Brüsszelben, Londonban és Chicagóban tüntették ki a céget aranyéremmel” – írja Kaposi Zoltán a várostörténeti monográfia Nagykanizsa gazdasági fejlődését feldolgozó cikkében (1850–1945).

Azt szinte biztosan állíthatjuk, hogy Hašek nagykanizsai értesüléseinek forrása nem lehetett más, mint Znojemský úr, a nagykanizsai sörgyár cseh serfőzőmestere, aki a párttörténeti szatíra több helyén előbukkan, s ő rejlik *A versenyfutás* első mondatának, „český sládek” említése mögött is. Jan Znojemský valós alak volt, Hašek még arra sem vette a fáradságot, hogy képzelt nevet találjon ki neki, 1902 és 1909 között ebbéli minőségében valóban a sörgyár alkalmazottja volt. Znojemský János neve például ott szerepel *A Mihók-féle Magyar Compass* pénzügyi és közgazdászati évkönyv 1905/6 évfolyamában, amelynek a mérlege nem sokkal azután készült, hogy Hašek és cimboráinak a delegációja elhagyta a sörgyárat...

102. Nagy-Kanizsa. — Nagy-kanizsai malátagyár- és serfőződe-részvénytársaság. — *Nagy-Kanizsauer Malzfabrik und Bierbrauerei-Aktiengesellschaft.* — **Mégye:** Zala. — (1892–1942.) — 100 HP, termel évente 26,000 hl. sört. — **Alaptőke:** 250,000 K — névre szóló 5,000 darab 50 K-ás részvényben. — (Alaptőke eredetileg 5,000 darab 200 K-ás részvényben 1.000,000 K volt, előbb részvények 200 K-ról 160 K-ra, 1902-ben pedig 50 K-ra lebecsültettek, miáltal az alaptőke 260,000 K-ra leszállt. — 5 részv. 1 szav. 50 részv.-ig, 50-en felett 10 részv. 1 szav., 20 szav. legtöbbsz. — **Elnök:** Eperjesy Sándor. **Igazgatósági tagok:** Bettlheim Győző, Beronrieder József, Goldhammer Károly, Rapoch Gyula, Rosenberg Richárd, dr. Rothschild Jakab, Rothschild Samu, Stern Sándor, Vidor Samu. **Felügyelő-bizottság:** Halphen Mór, Lendvai Samu, Schulhof Ákos, Wallenstein Frigyes, Unger Ullmann Elek. **Irodafőnök:** Eppinger Gyula. **Serfőzőmester:** Znojemský János. **Tisztviselők:** Münz Jenő, Herlinger Ernő, Berger Pál, Pollák Rezső. — **A céget** jegyzi: két igazgatósági tag, vagy egy, egy társulati hivatalnokkal együtt. — **Alapsz.:** 1892 szept. 26. — Üzletétve szeptember 30-án végződik. — **F. é. (XII.) közgy.** december 12-én.

MÉRLEG.	1904 szeptember 30-án.		BILANZ.	
	Vagyón — Activa:	K	Tetér — Passiva:	K
Beruházás — Investition	891,125		Részvénytőke — Actienkapital	250,000
Készletek — Vorräthe	79,120		Elsőbbségi kötvények — Prioritäts-Obligationen	688,000
Letét söradóhitel-biztosítékra — Biersteuer-Credit	167,008		Tartalékalap — Reservefond	2,795
Adósok — Debitoren	998,066		Értékesítők, tartalékalap — Werthverminderungs-Reserve	87,000
Utánvét — Nachnahme	248		Kétes követelések tartaléka — Reserve für Dubiosen	24,000
Váltótárcza — Wechselportefeuille	52,255		Jutalomdíjak — Tantiemen	600
Anyagok — Materialien	442		Biztosíték — Caution	166,000
Biztosítékek — Cautionen	82,784		Hitelezők — Creditoren	1,004,411
Készpénz — Cassabestand	8,934		Nyereség — Gewinn	4,256
		2.926,012		2.926,062

Nagykanizsa várostörténeti monográfiájában, Kaposi Zoltán fentebb idézett cikkében a következőket olvashatjuk a sörgyárról: „A malátagyár már 1894 őszén megkezdte a termelést, a terméket »Balatoni maláta« néven hozták forgalomba. A sörfőzde 1895. február 5-én kezdte meg működését, és május 2-án már mérték az első sört. 1896 végéig fokozatosan emelkedett a gyár termelése. A gyár az első évtizedében főleg erős söröket termelt. Ismert termékei voltak az Aszok és a Márcziusi sör, a pilseni típusú Szent István sör, a müncheni módszerrel készülő Bajor sör, valamint a Bak sör” (163.).

Éppen tízéves volt a sörfőzde Hašek és társai látogatásának idején, akik nem sejtették, hogy a ma nagymúltú sörgyárnak ez pusztán a csecsemőkora. Ahogy azt sem tudhatták, amit mi nem épp sörtől keserű szájjal veszünk tudomásul, hogy több mint száz év után 1999-ben szűnt meg a nagykanizsai sörgyár.

A nagykanizsai idill folytatásának bevezetője sokat mondó nemcsak a „český sládek”, Znojensky úr emléke miatt, de a párt delegációjának apostoli útjára, sőt Hašek utazási szokásaira nézve általánosan is:

Amit a középkoriak számára a kolostorok, azt jelentik a mai utazók számára a sörfőzdék. Azok menedékébe igyekezzenek mind, akik lelki és testi táplálékra vágyanak, és jeles dolog, hogy a megfáradtak igazi lelkipásztorának manapság a cseh serfőzőmesterek számítanak. Cseh serfőzőmestert pedig mindenhol találhat az ember. Amikor a költő Kollár a szlávokról énekelt a Šumavától a Tátráig, a Krkonošétól az Urálig, tévedett. Ugyanis a cseh serfőzők vannak így elterjedve. És messze az Urálon túl az összes kínai sörgyár cseh serfőzőmesterek kezében van. Kantonban ott van Veverka mester, Pekingben Hrazdira, és minden cseh serfőző kitűnik vendégszeretetének szokatlan mértékével. S most képzeljék el, hogy egy ilyen idegenbe szakadt serfőzőmesterhez beállít egy cseh.

Ez már igazi honfitársi összeborulás volt a magyar városkában, nem úgy, mint az „óvatos cseh” Chrž úrral Bécsújhelyen! A párttörténet további részei azonban már nem számolnak be az apostoli út folytatásáról, és magát az apostoli utat is legfeljebb csak kósza utalásként említik a további részek.

Így az egyetlen, bármennyire is kétséges hitelű, de sorvezetőnek használható forrásunk is elapadt. Itt szükséges beszámolni Rudolf Hněvsa (a párttörténetben Wágner) egyik leveléről, amelyet Hašek egyik első életrajzírójának, egykori barátjának, Václav Mengernek küldött. Ebben a következőt írja:

Jarka néha tudott művelni olyan dolgokat, amiktől még nekünk, bohémeknek is megállt az eszünk... nem szívesen idézném fel azokat a jeleneteket, amiket eljártszottunk, sem az öt-hetes út idejéből, sem Prágából, az utazás előtti vagy utáni időkből, abból a két évből, amikor Jarkával baráti kapcsolatot ápoltam. A (pontos) igazság a soproni és a nagykanizsai tartózkodással kapcsolatban a következő: az a serfőző valójában ignorált minket, és szállást adott a cselédszobában, de hagyott minket éhezni. Csak sört adott, de abból tetszés szerinti mennyiségben csapoltathattunk magunknak. Így történt, hogy a szó szoros értelmében három napon keresztül csak sörön éltünk, amelyet négyliteres pléhedényekben hordatott nekünk egész nap. Pénz nem volt – s mi valamiféle beszámíthatatlan mámorban megtanácskoztuk, hogy nem vágunk keresztül Magyarországon, hanem vonattal megyünk tovább azon a pénzen, amit Hašeknek a hírek szerint Nagykanizsára küldtek levelében. Elmentünk, hogy zálogba adjuk Kubín karóráját, remek svájci óra volt, kaptunk érte egy ötöst. Kettőnknek addig Sopronban kellett maradnia – egyikünknek pedig el kellett mennie Nagykanizsára, átvenni a pénzt a postán és elküldeni a többieknek az útiköltséget. Másnaposan sorsot húztunk, s én húztam a rövidebbet. Késő délután kikísértek az állomásra, és olyan megható volt a búcsújuk, hogy emberek sora figyelte a tőlem való hangos búcsúzkodást...

Hněvsa a továbbiakban elmeséli, hogy elment Kanizsára, de a pénz nem volt ott. Ekkor felkereste Znojemský urat, s mivel nem tudott magyarul, egyfolytában azt a mondatot ismételte: „prágai cseh diákok vagyunk tanulmányúton és ez okból kis támogatásért esedezünk”. Egy héttel később megérkezett Hašek is Kubínnal szörnyen elcsigázva, fáradtan és éhesen. Csak ezután ment jól a dolguk Znojemský serfőzőmesternél. Mivel Hašek halani sem akart a távozásról, még négy napon át maradtak a jólelkű serfőzőmester nyakán.

Az életrajzíró Václav Menger ennek a történetnek egy rövidebb verzióját közli: „a magyarországi útjuk során az utazók Sopronba értek, hol Jaroslav Hašek számára Servác Heller, a Národní listy szerkesztőjének a levelét deponálták arról, hogy Nagykanizsára 40 K honoráriumot küld neki”.

Talán ez a küldemény biztosított tőkét arra, hogy a széteső apostoli delegáció ezután is folytassa útját. A helyzet megint csak homályos: állítólag Hašek lovat vett a pénzből, Hněvsa mérgében visszaindult Prágába. Kubín az íróval tartott, állítólag falusiakat rajzolt és vidéki templomok festményeit reparálta, hogy némi pénzre tegyen szert, de egy idő után ő is feladta. Hogy pontosan hol, nem tudni, ahogy azt sem, pontosan merre folytatta útját Hašek dél felé.

Túl a Murán, túl a Dráván

Hogy merre folytatódott Hašek útja, miután búcsút vett két társától, és továbbindult dél felé, csak találgatni lehet, ugyanis itt már a *Törvény Keretei Közötti Mérsékelt Haladás Pártjának politikai és szociális történetéből* idevágó részeire sem tudunk támaszkodni. Az apostoli utat Hašek egyedül folytatta a Dráván túl. Az idevágó írások közül kizárólag a *Privatno lovište* keretezésében jelenik meg az utazás témája: az író, akinek a történetet egy kancsó bor mellett elmesélik, átutazóban van. Ez a néhány humoreszkje a Dráva mente (Podravina) és a Muraköz (Međumurje) vidékén játszódik, itt kóborolhatott Varasd (Varaždin), Ormosd (Ormož) és Ptuj környékén Hašek. Trieszt felé vélhetően ezután Mariboron keresztül folytatta az útját – mellesleg Švejk a frontra való vonatút során egy sztorijában Mariborban vásárolt sonkát említ.

A helyszínek tekintetében a *Danas jesmo, sutra nismo* című elbeszélés érdemel mindezekelőtt említést, amelyben a Varasdról Sudovčinába vezető út, vagy inkább kódorgás Štefanec, Šemovec, Zamlaka, Vrbanovec falvakon át egészen valószerűen hat. Ivo Lajtman, a zágrábi szerkesztő ellátogatott Štefanecbe, ahol megtalálta a sűrű fűzfákat és a fehér házikókat, és ahol sokan emlékeztek a Víg Tončekhez címzett vendéglőre, amelynek falán a Hašek által felhasznált, írásában idézett felirat sokáig olvasható volt. Egyébként ezen az útvonalon tovább haladva Sudovčinától már csak egy kőhajításnyira van Ludbreg, ahol *A szenttornyjai községi úrnok*, Kufala Zsigmond látta el korábban a hivatalát.

A horvátországi Muraközben játszódik a *Privatno lovište* című elbeszélés is, amely Ludbregtől túl kelet felé a Dráva déli partján fekvő Mali Bukovec és Selnica Podravska községekben játszódik. Ez az elbeszélés a helyi mikrovilágokat feltáró típusba tartozik, hasonló például *A Hegyalja lejtőin* című elbeszélésre, amelyben szintén a falu előljáróságán belüli konfliktus a téma. Az imént említett *Danas jesmo, sutra nismo* részleges kódorgásra épülő cselekménye pedig a lengyel közegben játszódó *Kontuš* című elbeszélésre emlékeztet. A cselekmény ebben is hasonló, a főszereplő, hogy a kiszemelt lány tetszését elnyerje, néhány faluval távolabbi szabóhoz megy, aki a legszebb hímes inget, kontuš készíti a környéken. A hazafelé tartó út azonban a szó minden értelmében görbe éjszaka, erdőkön és bozótokon át vezet haza, s hajnalban a lány háza előtt már egyáltalán nem tűnik újnak a legénnyel együtt alaposan megviselődött kontuš...

A kódorgás a *Muraközi szerelemben* is fontos szereppel bír. Itt a valós helyszínek (Ormosd, Ptuj, Varasd) keverednek elképzelttel vagy (fél)fiktívvel (Zaboljan, Blot, Szentpál, Báz), s egy epizód erejéig még Körmendre is visszatérünk, majd a zárlatban a zalaegerszegi zárkában találjuk magunkat. A térségi viszonyokat tekintve világos, hogy Hašeknek volt némi tapasztalaton alapuló helyismerete, bár emlékeiben a helyszínek idővel összemósódtak (majd nyolc évvel az utazása után írta az elbeszélést), s kiöltött nevekkkel pótolhatta ki a fehér foltokat.

A szlavóniai, muraközi vonatkozású írásokról ugyanazt mondhatjuk el, mint a Dunántúl korábban bebarangolt vidékeiről: nemcsak a Hašek prózavilágára egyébként nem jellemző költői tájbrázolás – a muramenti puszták nyitottsága és a Dráva bozótosa, amely áthatolhatatlan falként áll a szereplők elé –, de nyelvi elemek segítségével is megteremti a *couleur locale*-t. A különbség az, hogy itt egy szláv nyelvről van szó, s a horvát csehvel való hasonlóságának élménye a magyar fordításból óhatatlanul elveszik. A horvátul nem beszélő cseh olvasó is megérti például a *Danas jesmo, sutra nismo* kezdetű versikét, vagy a *privatno lovište* és a hasonló, beépített nyelvi elemeket. Egyébként a szláv szavak hasonlósága sokszor csalóka lehet: a *Muraközi szerelemben* példa erre a közmondásszerű horvát mondat után annak zárójelben közölt félrefordítása, amely az azonos gyökerű horvát *tuga* (bánat) és cseh *touha* (vágy) szó hasonlóságából ered.

A *Privatno lovište*-ben egyébként Hašek egyik horvát mondata érdemel megjegyzést: a „Kaj veliš?” (Mit mondasz?). Ez ugyanis nem a horvát standardot követi (Šta kažeš? kel-lene, hogy szerepeljen), hanem az úgynevezett kaj nyelvjárást. Antonín Měšťan *Hašek és a délszlávok* című tanulmányában erre alapozva adja elő azt a feltevését, hogy Hašeknek lehetett némi fogalma a mi, mit kérdőszócska különbségeiről elnevezett délszláv dialektusokról (štokavsi, kajkavski, čakavski dialekt). A Boszniában játszódó 1910-es, *A felderítő út* című elbeszéléseben szerepel a következő mondat, amely a „ča”, azaz a čakavski dialektusra utal: „A szerbek nem mondják, hogy čo, ča, de azt, hogy što, šta” („...Srbjáci neříkají čo, ča, ale šta, nebo što”).

Minden jel arra mutat, Hašek szimpatizált a vidék kajhorvát lakosságával. Különösen *A szenttornyai községi írnok* című elbeszélés ellenszenves, horvátfaló polgármesteréből lát-szik ez, akinek számos párját megtaláljuk a felvidéki vonatkozású novellákban. A magyarsítás kritikája (amely egy pillanatra a *Privatno lovište*-ben is felcsillan) a magyar hatalom helyi kisembereinek szatirikus ábrázolása által itt némi ellensúlyt kap a községi írnoknak a horvát nép iránti pozitív elfogultságával.